

RECENZIIJA

Juozas Skirius. **JULIUS BIELSKIS (1891–1976).**

Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas. Chicago, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, 2004. 258 p.

Prof. J. Skirius, mūsų istoriografijoje nemažai tyrinėjęs JAV lietuvių veiklą, šį kartą pateikė knygą apie Julijų J. Bielskį. Ši stipriai primiršta mūsų istorijoje asmenybė XX a. pradžioje kuriantis Lietuvos valstybei atliko nemenką vaidmenį tarp užsienio lietuvių ir ne tik jų. J. Bielskis, tautininkams atėjus į valdžią, kaip ir ne vienas kitas įžymus krikščioniškosios demokratijos politikas, visuomenės ir valstybės veikėjas, buvo primirštas ir nustumtas nuo visuomeninės bei politinės veiklos Lietuvos valstybės labui. Išstumtas tais pačiais metodais, apkaltinus finansiniais nusikaltimais, kaip ir kai kurios kitos ryškios katalikiškų partijų asmenybės, savo veikla prisidėjęs prie Nepriklausomos valstybės kūrimosi. Kai šiuo metu tenka stebėti panašią taktiką prieš ryškesnius politikos veikėjus, tai nori nenori tenka pripažinti, kad istorijos ratas sukasi. Siekdamas karjeros, braudamasis prie valdžios vairo ar į pirmąsias valstybėje gretas, rodos, pakankamai išsilavinęs žmogus neranda kitų būdų kaip tik apkaltinti savo pirmtaką nesąžiningai elgiantis su valstybės jam patikėtais finansais.

Didelės apimties knygoje J. Skirius pateikė išsamią Juliaus J. Bielskio biografiją, pagrindinį dėmesį skirdamas jo politinei diplomatinei veiklai. Toje veikloje mus (bent jau mane) labiausiai domina du mažai žinomi Tautos praeities faktai: JAV lietuvių karinių dalinių Lietuvai organizavimas ir Lietuvos laisvės paskolos platinimas tarp Amerikos lietuvių. Neapsistodama ties knygoje palyginti plačiai aptarta nenusisekusi JAV karine pagalba Lietuvai, norėčiau pažymėti autoriaus turbūt pirmą kartą nuosekliau aprašytą finansinės paramos jaunai valstybei organizavimą tarp Amerikos lietuvių. Būtent finansinė JAV lietuvių pagalba atsikuriančiai Lietuvos valstybei, vadinamosios bonų paskolos platinimas, mūsų istoriografijoje labiausiai iki šiol nežinoma sritis. Tuo tarpu J. Bielskis su ta veikla buvo glaudžiai susijęs. Būdamas Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos centro valdybos nariu jis buvo paskirtas Lietuvos diplomatinės atstovybės Niujorke Paskolos skyriaus vedėju. J. Bielskis turėjo vadovauti visai paskolos vykdymo eigai, palaikyti ryšius su vietos paskolos stočių atstovais, atsiskaityti už bonų platinimą su stotimis, organizuoti bonų platintojų prakalbas ir jų maršrutus, pagaliau pats aktyviai dalyvauti platinimo darbe visose didelės valstybės valstijose. Ir toji jo veikla buvo vaisinga. Pirmasis vėjus 1919 12 – 1921 06 laikotarpiu suteikė gimstančios Lietuvos valstybės ekonomikai 1 643 748 dolerius pajamų. Antroji bonų laida 1921 09 01 – 1923 04 23 davė 149 766 dolerius pajamų. Antruoju laikotarpiu už paskolos rinkimą labiausiai atsakingas buvo J. Bielskis, nes tuo metu ministro pirmininko dr. K. Griniaus įsakymu, be Paskolos skyriaus vedėjo pareigų, buvo paskirtas laikinai eiti Finansų, prekybos ir pramonės įgaliojimo ir Finansų misijos atsakingojo reikalų vedėjo pareigas JAV.

J. Skirius monografijoje plačiai aptaria paskolos organizavimo reikalus pasiremdamas konkrečiais faktais, archyvuose išlikusiomis J. Bielskio piniginėmis ataskaitomis Lietuvos vyriausybei. Ne vien J. Bielskis buvo atsakingas už paskolos platinimą, lėšų rinkimą ir jų persiuntimą Lietuvos vyriausybei, buvo sukurtas Paskolos komitetas iš 5 asmenų, išrinkta Kontrolės komisija (5 žmonės) iš žinomų Amerikos lietuvių veikėjų, daugiausia – Amerikos lietuvių katalikų federacijos atstovų. Reikia pažymėti, kad paskolos JAV rinkimui pritarė tik katalikiškos ir tautininkų organizacijos, socialdemokratai buvo prieš tokią lietuvių veiklą. Taigi JAV lietuviai nebuvo vieningi – organizaciniais bei finansinės pagalbos gimtinei klausimais trintis vyko ir tarp vienos srovės atstovų.

1921 m. vasarą prasidėjo paskolos procentų už turimus bonus mokėjimas. Tai buvo palyginti sudėtingas procesas, susijęs ne tik su paskolos komitetu, Lietuvos atstovybės, bet ir JAV bankų veikla. Sudėtingas procentų atsiėmimas nuvylė bonų turėtojus ir paskolos rinkimas susilpnėjo. Tuo tarpu Lietuvos valstybei trūko kapitalo. Iškilo savos valiutos – lito – būtinybė, tačiau jo įvedimui pagrįsti reikėjo brangiųjų metalų atsargų. Tada sumanyta nauja akcija – aukso ir sidabro dirbinių rinkimas tarp JAV lietuvių. Sukurtas Aukso-sidabro fondas, kuriam vadovavo Finansų misijos reikalų vedėjas J. Bielskis. Lietuvos atstovo V. Čarneckio 1922 m. rugpjūčio 29 d. pranešimu vyriausybei, į fondą buvo surinkta vertybių už 13144,57 dolerius. Tai palyginti nedidelė suma, bet ji kartu su iš kitų šaltinių gautomis brangiųjų metalų atsargomis Lietuvos išde padėjo pagrįsti lito įvedimą. Gaila tik, kad monografijos autorius nepaanalizavo kokią dalį Amerikos lietuviai įnešė į garantinį lito fondą, koks jų indėlis kuriant naujos valstybės kreditinę-finansinę sistemą, kokį procentą greta paskolų užsienyje ir viduje sudarė amerikiečių lietuvių suaukoti pinigai. Tai labiau išryškintų ne tik tautiečių užsienyje patriotizmą, bet ir tą procesą organizavusio J. Bielskio bei kitų pastangas.

Po šių palyginti reikšmingų pastangų kuriant Nepriklausomos Lietuvos finansinę sistemą J. Bielskis buvo paskirtas Lietuvos konsulu Niujorke. Dirbdamas konsulu jis nemažai dėmesio skyrė Lietuvos kultūros įstaigų finansinei paramai. JAV lietuvių aukomis buvo finansuojamas „Romuvos“ žurnalo leidimas, Gamtos tyrimo stotis, Lietuvos universiteto Botanikos sodas, vidurinių mokyklų ir Kauno universitetas bei Dotnuvos žemės ūkio akademijos bibliotekos ir kitos įstaigos. Taigi J. Bielskis ne tik atliko savo, kaip valdžios biurokrato, pareigas išdavinėdamas visas, tvarkydamas Amerikoje mirusių tautiečių turtinį palikimą, bet rūpinosi Lietuvos visuomeniniu bei kultūriniu gyvenimu.

J. Bielskio karjera buvo sėkminga kol valdžioje vyravo Lietuvos krikščionių demokratų partija. 1926 m. vasarą į valdžią atėjus liaudininkams ir socialdemokratams, Valstybės kontrolė Niujorko konsulate pradėjo reviziją. Jos metu buvo nustatyti finansiniai netikslumai: kontrolierių nuomone, kai kuriems tarnautojams buvo permokėtos algos ir jų priedai bei pan., rasta nepagrįstų mokėjimų tvarkant testamentų popierius. Tuo metu J. Bielskis atostogavo Lietuvoje ir negalėjo paaiškinti kai kurių iškeltų finansinių pažeidimų. Tuo tarpu vyriausybė ir Užsienio reikalų ministerija nedelsė: labai greitai vietoje J. Bielskio konsulu į Niujorką paskyrė H. Rabinavičių. Naujas paskyrimas buvo aiškinamas tuo, kad jis – žydas, todėl išplės prekybinius finansinius ryšius bei kitą veiklą tarp iš Lietuvos į JAV emigravusių žydų. J. Bielskiui buvo pasiūlytos kitos pareigos Užsienio reikalų ministerijoje, bet jis pasiprašė atleidžiamas ir perėjo dirbti į vieną JAV draudimo kompaniją.

Atėję į valdžią tautininkai ėmėsi Niujorko konsulate generalinės revizijos ir surado netikslumų įvairiuose kvituose. Nustatyta, kad nėra pateisinamųjų dokumentų už 2 961 dolerį ir 3 centus. J. Bielskiui pagrasinta areštu ir liepta už tą sumą atsiskaityti. Ir nors pats

buvo paaukojęs ne mažesnę sumą įvairiems pinigų rinkimų vajams, krikščionių demokratų partijos organizacijoms bei kitiems Lietuvos valstybės reikalams, jo žmona O. Bielskienė pasiskolino iš savo tėvo reikalaujamus pinigus ir pasiuntė Lietuvos generaliniam konsulatui Niujorke. Taip buvo sukompromituotas ir iš valstybinės tarnybos išstumtas išsilavinęs inteligentas, diplomuotas finansininkas, baigęs kelis JAV universitetus, daug pasitarnavęs Lietuvos Nepriklausomos valstybės kūrimui ir jos finansinės-kreditinės sistemos stiprinimui. Partinė politinė priklausomybė buvo svarbesnė nei žmogaus sugebėjimai ir galimybės.

Po tokio daugiametės jo veiklos tėvynei „įvertinimo“ Julius J. Bielskis įsidarbino draudimo kompanijoje Los Andžele. Nors ir atitrūkęs nuo politinės veiklos, visiškai neatsiribojo nuo lietuvių visuomeninio gyvenimo Amerikoje. Jis telkė į bendrą kultūrinę veiklą vakarinėje JAV pakrantėje gyvenančius lietuvius, palaikė ryšius su kai kuriomis Amerikos lietuvių organizacijomis bei jų veikėjais.

Tautininkų vyriausybė vėl prisiminė J. Bielskį tik pasunkėjęs Lietuvos užsienio politikai. 1939 06 15 Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona pasirašė raštą: „Norėdamas toliau praplėsti draugiškus ir prekybos santykius, jau esančius tarp Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų, ir pasiremdamas Lietuvos Konstitucijos suteiktomis teisėmis, skiriu poną Julijų J. Bielskį Lietuvos garbės konsulu Los Andžele“. Garbės konsulo pareigas J. Bielskis ėjo ir Lietuvos okupacijos sąlygomis – iki mirties 1976 m. Jis palaikė ryšius su kitų valstybių konsulais, reziduojančiais Los Andžele, kiekviena proga priminė Sovietų Rusijos vykdomą jo tėvynės okupaciją, gynė Lietuvos valstybingumą.

Apžvelgiau tik vieną mažiau žinomą Juliaus J. Bielskio veiklos epizodą. Iš tikrųjų ji buvo platesnė ir sudėtingesnė, ir tai plačiai nušviesta prof. J. Skiriaus monografijoje.

Knyga parašyta remiantis J. Bielskio archyvu Čikagoje ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijos archyvu Vilniuje. Be to, knygoje pateiktas didelis pluoštas dokumentų iš Čikagos Pasaulio lietuvių archyvo J. Bielskio fondo, kuris mūsų skaitytojui ir istorikui nėra lengvai pasiekiamas. Vartant dokumentus galima palyginti knygos autoriaus teiginius su autentiškais J. Bielskio ir jam rašytais laiškais, įvairių įstaigų raštais, tarp jų ir finansiniais dokumentais. Tekstą papildė gausios iliustracijos.

Nežinau, ar priekaištauti, ar pagirti knygos maketuotojus už tai, kad dokumentai ir fotografijos pateikti ne kaip įprasta knygos gale, bet pačiame jos viduryje. Tai lyg ir skaldo veikalą į dvi dalis. Antra vertus, knygos herojaus gyvenimas padalijamas į du skirtingus laikotarpius: tarnavimą Lietuvos Nepriklausomai valstybei iki 1926 m. ir tarnybą JAV įstaigoje po 1926 metų.

J. Skiriaus monografija parašyta lengvu ir aiškiu stiliumi, taigi kiekvienam skaitytojui lengvai „įkandama“. Matyt, ji labiausiai sudomins užsienio skaitytojus ir gimines, tačiau kartu papildys ir istorikų žinias, ypač tais klausimais, kurie mums iki šiol buvo mažiau žinomi. Istorikas gal tik pasigestų gilesnės aptariamų klausimų, platesnės Juliaus J. Bielskio literatūrinio palikimo (44 kūriniai) analizės.

Antra vertus, J. Skiriaus knyga – sąžiningai istoriko pateikta puiki faktinė medžiaga, kuria galima pasinaudoti saviems apibendrinimams, kad naujų istorinių darbų teiginiai bei išvados nenuoltų nuo analizuojamojo meto realybės, būtų mažiau netikslumų ir kartais faktais nepagrįstų samprotavimų.

Aldona Gaigalaitė